

Minu Kross

Maima Grīnberga

Jaan Krossist poleks õigupoolest üldsegi pidanud saama Minu Kross. Vähemalt töö mõttes küll mitte. Kui mina oma tõlketegevust alustasin, ehk siis 90. aastate keskel, pidanuks läti keeles juba peaaegu kogu tema looming olemas olema. Ideaalis.

Tegelikkus osutus aga selliseks, et 1978. aastal ilmus novellikogu *Klio silma all* Džuljeta Plakidise ning Anna Žīgure tõlkes. Juba kuus aastat pärast originaali. Aga siis tekkis 21 aasta pikkune paus, mille jooksul lugejateni jõudsid vaid Krossi kahe teose tõlked ajakirjanduses: katkend raamatust *Taevakivi* 1981. aastal Tamāra Vilsone tõlkes ning Rūta Karma tõlgitud novell *Silmade avamise päev* 1987. aastal. Ning alles 1999. aastal ilmus läti keeles järgmine raamat *Keisri hull*. See oli juba minu tõlge. Hiljem olen tõlkinud ka romaanid *Paigallend* (2002), *Professor Martensi ärasõit* (2011) ja *Kolme katku vahel* (2012). Vahel fantaseerin, kuidas oleks võinud mõjuda *Keisri hullu* tõlge Lätis näiteks 1980. aastal ning kuidas selle loodud efekt – sest see tekkinuks kindlasti – oleks kiirendanud Krossi ülejäänud teoste tõlkimist ning võimendanud tema retseptiooni ja tuntust... Võimalik, et põhjus, miks nii ei läinud, on labasemast labasem. Aastal 1986 avaldati ajalehes *Literatūra un Māksla* Anna Žīgure intervjuu Ülo Tuulikuga, mille sissejuhatuses Anna muuhulgas kirjutab: “Aga Jaan Krossi *Klio silma all* seisab ikka veel poodide riiulitel, kuigi teistel maadel on Kross üks kõige rohkem loetud eesti kirjanikke.” Tõlke ilmumisest oli siis möödunud juba 8 aastat... Oli nõukogude aeg, ning head raamatud kadusid lettidelt tavaliselt välgukiirusel. Ka tiraaž 30 000 polnud tol ajal küll midagi erakordset. Kas läti lugeja oli pimedusega löödud? Kardan, et oli küll. Vähemalt tegi endale liiga. Sest kuigi minu meelest Krossi teosed on kirjutatud nõnda, et oleksid paeluvad ja huvitavad ka tänapäeva ja tuleviku lugejale, oleks neil siiski just tol ajal ja tolles olukorras võinud olla eriline mõju. Tõsi küll, ka teistes vennasvabariikide keeltes, välja arvatud vene, Krossi peaaegu et ei tõlgitud.

Ka *Kolme katku vahel* 8 aastat tagasi ilmunud lätikeelne tõlge (tiraaž 2000), mida on kiidetud ja auhinnatudki, on ikka veel poodides saadaval hinnaga 5 eurot. Kas läti lugeja tõesti ei vajanud ega vaja Jaan Krossi? Ka see ei vasta päriselt tõele, sest *Keisri hullu* 1500 eksemplari müüdi maha väga kiiresti ning luuletaja Inese Zandere pole sugugi ainus lätlane, kes Krossi teoseid vene tõlgetes ahmis juba nõukogude ajal. Ka vähesed arvustused on kõik väga positiivsed. Guntis Berelis võrdles oma retsensioonis *Paigallennu* tõlke kohta seda teost Thomas Manni *Doktor Faustusega*: raamatuid ei ühendavat küll mitte „metafüüsiline

dimensioon, vaid katse käsitleda inimest kui isikliku ja ajaloolise aja ristumispunkti. Pluss kirjutamismaneer”: kirjutada kellestki teisest, distantseeruda. Berelis leiab: „Ilma tema [Krossi] mõtleva kohalolekuta oleks maailm märksa puudulikum.”

Võimalik, et nüüd oleme juba mõnes mõttes hiljaks jäänud. Ühtede jaoks on Kross ja tema keel praegu liiga keeruline, teistele tema stiil liiga vanaaegne. Loomulikult ei korrata Lätis Soome rekordit Krossi tõlkimises, aga vähemalt ühe Siberi-teemaliste novellide valikkogu ning kas või “Vastutuulelaeva” oleks läti lugeja ja kirjandusruum ikkagi veel ära teeninud.

Aga mis puutub “Minu Krossi”, siis isiklikult me eriti palju kohtunud pole. Ma ei mäleta, kuidas ja millal me tutvusime (ilmselt seoses *Keisri hullu* tõlkimisega), aga 1999. aastal käisin teda Harju tänaval intervjuuerimas. Ning olen tema ja Elleni külalislahkust ka Kassaris nautinud. Krossi kollokviumitel kõnesid pidanud. Meie viimane kohtumine toimus aastal 2006, märtsi lõpus, kui käisin tema juures koos Inese Zanderega, kes tegi Jaan Krossiga suurt intervjuud ajakirja *Rīgas Laiks* jaoks, kus see ka sama aasta juuninumbris pealkirjaga *Kolmas konjak* ilmus.

Aga jah, Minu Krossist võin siis ainult seoses töömäluga rääkida ning pigem on need väiksed emotsionaalsed sähvatused.

Ma mäletan, kuidas ma 1998. aastal “Keisri hullu” tõlkides pidevalt imestasin selle üle, kuidas oli võimalik, et see raamat 1978. aastal ilmus ning 1984. aastal vene keelde tõlgitud sai. Imestan siiani. Ning minule ei piisa seletusest, et romaan sobitus hästi NSVL-is aktsepteeritud dekabristide kirjanduse lahtrisse.

Ma mäletan, kuidas *Paigallendu* tõlkides olin esimese umbes viiekümne lehekülje jooksul Krossi peale vihane, sest raamatu algus tundus ebaproportsionaalselt pikk ja eputav, ja kuidas tasapisi hakkas teksti kulg aina meelsamaks ning tõlkimine aina sujuvamaks muutuma ja siis, kui olin jõudnud leheküljeni 306, kus Ullo loeb 1944. aasta sügisel arvatavasti tühja eetrisse oma ingliskeelset tõlget Eesti Vabariigi valitsuse deklaratsioonist, hakkasin esimest korda elus tööd tehes arvuti juures haledasti nutma. Olukorra kirjeldus oli nii lohutu ja kunstiliselt võimas.

Kolme katku vahel tõlkimine oli keeleliselt äärmiselt nõudlik ja huvitav ülesanne, istusin raamatukogudes, pinnisin asjatundjaid, ekstserpeerisin kõige suuremast läti keele sõnaraamatust onomatopoeetilist sõnavara. Teatud kangekaelsust – läti tõlkes on romaani pealkiri *Kangekaelsuse kroonika* – nõuab see raamat kahtlemata ka tõlkijalt.

Ma valetaksin, kui ütleksin, et Jaan Kross on minu elu tähtsaim tõlgitud autor, siiski üks tähtsaimatest ta on, ning võin olla tänulik, et mul on olnud privileeg tema teoseid tõlkida.